

Tolkkuja politiikkaan

Johdanto

Tässä esseessä pohdin John Dunnin teoksen *The Cunning of Unreason* (2000, Basic Books, New York) alaotsikkoa: ”*making sense of politics.*” Miten politiikkaan saadaan tolkkua – mitä politiikka on, mitkä voimat sitä hallitsevat ja miten sen voi rationalisoida? Mikä todella on modernin kansallisvaltion syvin olemus ja miksi vallitsee käsitys demokraattisen tasavallan paremmuudesta muihin poliittisiin järjestelmiin nähden?

Miksi ylipäänsä on politiikkaa?

Dunn esittelee neljä pääkoulukuntaa politiikan olemassaolon selittämiseksi: 1) moraalivirheen, 2) etujen ristiriidan, 3) puolueellisen tuomitsemisen sekä 4) kollektiivisen toiminnan logiikan (s.19-30). Moraalivirhe, tai toiselta nimeltään alku- tai perisynti, merkitsee sitä, että on olemassa jokin tietty oikea tapa tehdä asioita, mutta ihmiset sekä tietoisesti että tahtomattaan eivät tee niin. Etujen ristiriita taas hylkää ajatuksen ihmisten luonteeseen (*luontoon*) liittyvistä selityksistä ja nostaa tilalle ne historiallisesti muodostuneilla konflikteilla, jotka juontuvat eri ihmisryhmien eriävistä intresseistä. Puolueellinen tuomitseminen täydentää eturistiriitaa: ajatus selvästi rajatuista ja kiistämättömistä ryhmien intresseistä korvautuu teorialla ihmisten puolueellisuudesta omia intressejään kohtaan. Eri ryhmillä ei ole samanlaista käsitystä toistensa intresseistä, vaan molemmat arvioivat niitä ja omiaan värityneesti. Konfliktien ratkonnalla yläpuolelle asettuva kollektiivisen toiminnan logiikka taas selittää politiikan todellisen ja mahdollisen inhimillisen toiminnan suhteella. Kaikki yksilöt pyrkivät jossain määrin saamaan itselleen myös sellaista individualistista hyötyä, jota ei voi saavuttaa muutoin kuin yhteistyöllä eli kollektiivisella toiminnalla.

Moraalivirheeseen vetoaminen on monessa mielessä jo pitkälti vanhentunut teoria. Sen lähtökohdaksi asetettu ”absoluuttinen totuus”, joka on irrallinen reaali maailmasta, on pitkälti teologinen käsite ja liittyy jumaluuksiin. Sen vanhentumista on edesautannut myös moderni poliittinen ja politiikanteoreettinen heterogeenisyys – mitä kirjavampi ja monipuolisempi kokoelma käsityksiä hyvästä ja oikeasta tavasta elää on olemassa, sen vaikeampi on uskoa yhteen ainoaan totuuteen. Etujen ristiriita ja puolueellinen tuomitseminen ovat edelleen hyvin suosittuja selitysmalleja, mutta niihin sisältyy olennainen heikkous: ne olettavat konfliktin, so. mikäli konfliktia ei ole, ei olisi politiikkaa. Näin ollen voi-

daan katsoa kollektiivisen toiminnan logiikan edustavan kaikkein ”moderneinta” käsitystä – yksilöiden välillä on eroavia intressejä ja niistä varmasti syntyy myös konflikteja, mutta kollektiivinen toiminta sisältääkin kaiken ihmisten välisen toiminnan. Yksilö arvioi omasta lähtökohdastaan milloin hänen kannattaa ryhtyä yhteistyöhön tai asettua vastarintaan, joko mielipiteillään tai väkivalloin, mutta pohdinta ei poistu vaikka kaikilla yksilöillä olisi täsmälleen samanlaiset individualistiset intressit. (s.30-47)

Inhimillisten halujen, tarpeiden ja vaatimusten ymmärtäminen

Dunn kuitenkin korostaa, ettei hänen mielestään ole mielekästä tarkastella politiikkaa kokonaan ilman eriävien intressien huomioon ottamista. Intressien näkökulma konkretisoi politiikan ”todellisen heterogeenisyyden”; miten vaikea on olla varma edes omista haluista ja tarpeistaan, puhumattakaan kaikkien muiden yksilöiden halujen ja tarpeiden tietämisestä tai ymmärtämisestä (s.99,101). Poliitiikan ymmärtäminen on sen ymmärtämisestä suhteessa inhimillisiin intresseihin – muiden kuin omien tai oman eturyhmän intressien ymmärtämisestä, hyväksymisestä ja suvaitsemista. Dunnille toisten suvaitseminen ja ymmärtäminen on olennainen osa kaikkea politiikkaa, mutta ensisijaisen tärkeää demokratialle (s.103-106). Demokraattinen suvaitsevaisuus ei merkitse Dunnin mukaan samaa kuin välipitämättömyys: suvaitsemattomuutta ei tarvitse suvaita, eikä relativismin pohjalle voi rakentaa mitään. Vallankäytössä on aina tietynlaisia ”uhreja”, sillä kompromisseja ei voida tehdä loputtomiin. Väistämättä syntyy tilanteita, joissa jokin on yhdeltä pois ja toiselle eduksi. Mutta niin kauan kuin vallitsee *ymmärrys*, ovat yksilöt valmiita vuorollaan asettumaan ”uhrin” asemaan.

Valta ei kuitenkaan merkitse samaa asiaa kuin auktoriteetti. Valta ja kontrolli mieltyvät vapauden ja itsenäisyyden vastakohdiksi: hallitsemalla jotain viedään siltä vaikuttamisen mahdollisuudet. Dunnin mukaan moderni tietoyhteiskunta on vain pieneltä osin valtaa ja suurimaksi osaksi auktoriteettia. Vallassa on kyse siitä, että päätökset tehdään ihmisten puolesta, kun taas auktoriteetilla pystytään vaikuttamaan siihen, mitä ihmiset mukautensa päätävät (s.75-77). Auktoriteetin saavuttaminen, omasi sen sitten mikä instanssi tahansa, edellyttää aina erinäisten inhimillisten halujen, tarpeiden ja vaatimusten ymmärtämistä. Kun ihmisiä hallitaan pelkällä vallalla, yksipuolisella ymmärtämättömyydellä, ihmisten tarpeista voidaan tyydyttää vain osa, koska he tuntevat

itsensä ahdistetuiksi ja elämältään rajoitetuiksi. Auktoriteetin omaaminen merkitsee implisiittistä valtaa, luottamusta ja uskoa, jolloin ihmiset paitsi saavat vapaasti tarpeensa tyydytettyä, myös tekevät juuri niin kuin heidät olisi vallankäytöllä voitu pakottaa toimimaan (s.78-79).

Demokratian hegemonia

Vaikka edustuksellisen demokratian voidaankin sanoa olevan tällä hetkellä ylivoimaisesti arvostetuin ja parhaana pidetyin poliittinen järjestelmä, edes Dunn ei odota sen jatkuvan ikuisesti (s.209-210). Selitys demokratian voittokululle on varsin yksinkertainen: se vetoaa jokaiseen yksilöön tasa-arvon periaatteen muodossa. Yksi henkilö, yksi ääni-periaate, tasaveroisuus lain edessä ja tasapuoliset perusoikeudet ovat niin perustavanlaatuisia houkuttimia, että pidemmän päälle niiden houkutus käy mille tahansa ihmisryhmälle liian suureksi. Tyrannioilla on tapana kaatua, myös sellaisilla jotka ovat syntyneet demokraattisista lähtökohdista, koska demokratia järjestelmänä koskettaa aivan jokaista yksilöä yhteiskunnan muusta muodosta riippumatta. Dunnille valtio on ennen muuta suojelija: se suojelee yksilöiden oikeuksia, yksilöitä toisilta yksilöitä ja valtion yksilöitä ulkoisilta uhkilta (s.214). Muutoin kaikki jää avoimeksi; yksilöt äänestäjinä saavat vapaan mandaatin muovata yhteiskunnasta haluamansa eli tyydyttää poliittiset halunsa ja tarpeensa.

Demokratian etu on siinä ettei sen tarvitse olla millään mittapuulla täydellinen järjestelmä. Periaatteellisella tasolla sen tuottama yhteiskunta voisi olla vaikka kaikkia muita järjestelmiä huonompi, eikä sekään silti horjuttaisi sen hegemonista asemaa. Turvallisuus, vapauden vastakohtana, ja taloudellinen hyvinvointi, puutteen vastakohtana, eivät ole mustavalkoisia asioita, vaan monitasoisia kysymyksiä. Niistä voidaan rakentaa rajaton määrä erilaisia yhdistelmiä ja niitä voidaan parhaiten arvioida sosiaalisen verkoston, demokratian, välityksellä. Demokratia ”antaa itselleen anteeksi” pahoinvoinnin ja kurjuuden, koska muutokselle ja parannukselle on aina jätetty mahdollisuus (s.214-218). Yksilöt tasa-painottelevat sekä omien että muiden intressien välillä ja päätyvät joko muuttamaan yhteiskuntaa tai säilyttämään *status quo*'n. Demokratian etuna on, että sen legitimaatio juontaa siitä itsestään. Se on kuitenkin samalla myös sen suurin ongelma ja uhka.

Tasa-arvoisuuden lähtökohtana on erittelemättömyys – niin hyvässä kuin pahassa. Ammattitaitoinen ja ammattitaidoton, älykäs ja vähä-älyinen, altruisti ja itsekeskei-

nen ovat samanarvoisia päätöksentekijöitä, joten väistämättäkin on selvää etteivät kaikki päätökset voi olla hyviä. Legitimaatiokysymys liittyy ”valtakirjan uusimiseen” eli vaaleihin – parhaita päätöksiä ei kannata tehdä, jos niiden poliittinen hinta on liian kova. Äänestäjät eivät, holhousyhteiskunnan käsitteitä lainatakseni, ymmärrä välttämättä omaa parastaan. Vastaavasti huonojen, tai ainakin parhaisiin nähden vähemmän hyvien, päätösten tekeminen syö yleistä luottamusta politiikkaan. Tämä heijastuu suoraan osallistumisasteeseen – äänestysaktiivisuuteen, poliittiseen kirjoitteluun, puolueiden jäsenyyksiin, mielenosoituksiin, kansalaisaloitteisiin – mikä taas vähentää järjestelmän legitimitettiä. Noidankehä on valmis. Voitaisiinkin sanoa, että demokratian hegemonian suurimmat horjuttajat ovat sisäänrakennettuna demokratian toimintaperiaatteisiin. (s.221-226)

Politiikan osatekijät

Politiikka on Dunnin mukaan muodostunut kautta aikojen kolmesta osatekijästä: 1) väestön ajatuksista ja uskomuksista, 2) poliittisen osallistumisen institutionaalisista muodoista sekä 3) yhteisön jäsenten päätösten ja tekojen kumulatiivisista seurauksista (s.323). Osatekijöiden ymmärtäminen ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista, kuin saattaisi eksplisiittisesti tuntua. Ajatukset ja uskomukset voivat olla yksilötasollakin ristiriitaisia, instituutiot voivat olla rajoittavia tai sisältää piilovallan rakenteita ja tekojen seuraukset eivät läheskään aina ole sitä, mitä on alunperin haluttu. Politologiassa ja politiikanharjoittamisessa ylipäätään on oikeastaan kyse juuri näiden kolmen osatekijän taustojen, keskinäisen suhteen ja yhteisvaikutuksen ymmärtämisestä (s.324-329). Kyse on vain laajasta kentästä tuntemattomia kausaalisuhteita, joita pyritään lähes luonnontieteellisellä ”tutkimustehtelijän tarmolla” paljastamaan ja kategorisoimaan.

Mikäli politiikka voidaan jaotella ja kategorisoida edellä mainitulla tavalla, onko silloin myös politiikan ulkopuolista? Onko asioita, jotka olisivat ei-poliittisia tai politiikan yläpuolella? Dunnin mukaan politiikka voidaan hävittää tarpeettomana, mikäli inhimillisen psyykeen viimeisetkin tuntemattomat kausaalisuhteet ratkaistaan, pystytään määrittämään muuttumaton säännöstö, mikä on hyväksi kaikille ihmisille, ja korjaamaan intresseihin ja eturyhmiin liittyvät rakenteelliset puutteet (s.355). Näihin on tarjottu ratkaisuksi monia eri vastauksia, aina jumaluudesta kommunismiin, mutta lopullista politiikan tarpeettomaksi tekemistä ei ole kuitenkaan tullut. Nykytiedon valossa ei ole edes mielekästä kuvi-

tella tällaisia lopullisia vastauksia, vaan tyytyä siihen että politiikkaa on aina siellä, missä on ihmisiä. Inhimillisyys, heikkouksineen ja vahvuuksineen, ei ole vain politiikan osateki- jä, vaan politiikka on myös olennainen osa ihmisyyttä – sosiaalisen toinen puoli, inhimilli- sen vuorovaikutuksen ruumiillistuma.

Poliittisen luonne

Perinteisesti politiikka ja poliittinen mielletään bipolaariseksi, selvästi keskit- tyneeksi ja tarkoin rintamalinjoin varustetuksi kamppailuksi, jossa osapuolet A ja B ovat kuin toistensa peilikuvia. Tälläkin käsityksellä on paikkansa erilaisissa mallinnuksissa ja politologisissa pohdinnoissa, mutta se on kovin kaukana todellisuudesta. Onhan jo varsin selvää, että mikäli politiikka todellisuudessa olisi näin yksioikoista, olisi ”*making sense of politics*” pelkkä tyhjä lause. Dunn muotoilee (s.192-193) asian niin, että perinteisesti poli- tiikka, *politicking*, on ymmärretty kahden joukkueen välisenä köydenvetona ja vedon lop- putulos on toteutettava politiikka, *policy*. Mutta todellisuudessa kyse onkin keskenään li- mittäisten ja päällekkäisten joukkueiden kamppailusta, jossa joukkueen jäsenyyksiä voi olla useita ja ne vaihtuvat vapaasti lennosta. Itse kamppailukin koostuu kaikesta mahdolli- sesta¹, eivätkä kaikki pelaajat edes täysin ymmärrä pelaavansa eli politikoivansa.

Kyse ei ole niinkään siitä, miten asioiden *tulisi olla* ja miten ihmisten *tulisi toimia* eikä edes miten asioiden *kannattaisi olla* tai ihmisten *kannattaisi toimia*, vaan siitä millä todennäköisyyksillä ihmiset käytännössä arvioivat oman toimintansa seurauksia ja toimivat arvioidensa mukaisesti (s.180). Toteutuva käytännön politiikkakin voidaan ajatella joko erehtymättömänä, koska se aina edustaa poliittisten toimijoiden (oli tämä joukko kuinka rajoitettu tahansa) tahtotilaa, monitahoisen kamppailun lopputulosta, tai seurauksis- ta riippumatonta, koska poliittinen järjestelmä muokkaa yhteiskunnan uuteen uskoon täysin riippumatta siitä millaisia päätöksiä aiempien poliittisten entiteettien kamppailusta on syn- tynyt. Perinteinen valtiokäsitys sisälsi erehtymättömyyden oletuksen, mutta siitä ollaan Dunnin mukaan pitkälti luovutti (s.181-182). Valtio, tai vastaavasti jokin muu poliittista tahtoa ilmentävä ja valtaa käyttävä instituutio, on erehtyväinen, muttei sen erehdyksillä ole sen suurempaa merkitystä. Jos demokratia korjaa itse itseään, niin poliittinen laajemmassa

---

¹ Dunn käyttää ranskankielistä sanaa ”*mêlée*”, joka merkitsee järjestäytymätöntä lähitaistelua aseita ja ilman aseita, johon ei välttämättä ensikosketuksen jälkeen sisälly mitään henkilökohtaista selviytymistä suurem- paa taktikointia.

mittakaavassa tekee sitä myös. Tyrannin virheet johtavat vallankumoukseen, hallituksen virheet johtavat tappioon seuraavissa vaaleissa.

Johtopäätökset

Politiikka on konfliktien ja yhteistyön tasapainottamista inhimillisten tarkoituserien ja intressien välillä. Konfliktien määrä tulee myös aina ylittämään yhteistyön määrän, tai vähintäänkin konfliktit eivät koskaan lopullisesti häviä, joten politiikan impliittisin puoli, eli eturistiriitojen välinen sovittelu, tulee aina olemaan olemassa. Yksilöt ahneudessaan ja vapaudenkaipuudessaan vaativat demokratiaa, koska se antaa heille valtaa. Tämä valta kuitenkin samalla suojaa tasa-arvoisuudessaan muita yksilöitä siltä mielivallalta, johon erilaiset halut ja tarpeet yksilöitä ajavat.

”Human beings have done many more fetching and elegant things than invent and routinize the modern democratic republic. But, in face of their endlessly importunate, ludicrously indiscreet, inherently chaotic and always potentially murderous onrush of needs and longings, they have, even now, done very few things as solidly to their advantage. Understanding politics, for now, must at least begin with recognizing that this is so.” (s.363)

Kaiken kaikkiaan ”*the Cunning of Unreason*” eli ”järjettömyyden fiksuus” tai ”mielettömyyden oivallus” on varsin kuvaava sananparsi siitä, mitä politiikka oikeastaan on. Poliitiikka ja poliittisuus on kiistoja, väkivaltaa ja ympäripuhumista: auktoriteetin ja vallan käyttöä sopivassa suhteessa. Poliittiset subjektit tuntevat poliittisen järjestelmän toimeenpanemana pelkoa, puutetta ja muuta huolta, mutta samaan aikaan ovat vakuuttuneita vallitsevan järjestelmän ylivoimaisuudesta puuttua näihin huolenaiheisiin. Tämän ymmärtäminen ja sisäistäminen on ensimmäinen askel saada tolkkua politiikkaan.